

**МІНІСТРЕСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ЯРОСЛАВА МУДРОГО**

ВАКІМ ВАДАД ЕЛІАСІВНА

УДК 346.5:005

СПЕЦІАЛЬНІ РЕЖИМИ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

12.00.04 «Господарське право; господарсько-процесуальне право»

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Харків – 2020

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі господарського права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник:

доктор юридичних наук, професор **Задихайло Дмитро Вітольдович**, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, завідувач кафедри господарського права.

Офіційні опоненти:

– доктор юридичних наук, професор **Устименко Володимир Анатолійович**, Інститут економіко-правових досліджень НАН України, директор, член-кореспондент НАПрН України;

– кандидат юридичних наук, доцент **Денисов Андрій Ігорович**, Харківський національний університет внутрішніх справ, доцент кафедри правового забезпечення господарської діяльності.

Захист відбудеться 02 листопада 2020 р. о 14.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 64.086.04 у Національному юридичному університеті імені Ярослава Мудрого (61024, м. Харків, вул. Пушкінська, 77).

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (61024, м. Харків, вул. Пушкінська, 84-а).

Автореферат розіслано 25 вересня 2020 р.

**Учений секретар
спеціалізованої вченої ради**

О. Р. Дашковська

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Обґрунтування вибору теми дослідження. Відповідно до рейтингу інноваційних економік світу, складеного агенцією Bloomberg L. P. у 2018 році, Україна посіла сорок шосте місце з п'ятдесяти. Рейтинг інноваційних економік оцінює держави за сьома критеріями, ключовими з яких є концентрація високотехнологічних компаній та витрати на дослідження і розробки. Це свідчить про критично низький рівень інноватизації вітчизняного виробництва, який зумовлює не тільки відсталість України у світовій технологічній гонці, але і низький рівень національних економічних показників, економічну та, як наслідок, політичну несамостійність, низьку інвестиційну привабливість, тощо.

Це актуалізує питання ролі інновацій як одного з ключових факторів, що впливає на рівень конкурентоспроможності національної економіки у глобальному конкурентному середовищі. Тому тенденція до агресивного збільшення кількості інноваційно орієнтованих підприємств притаманна саме країнам, що розвиваються (країни південної Америки, Індія, Китай).

Інноваційні процеси зароджуються та протікають у національних інноваційних системах, що поєднують в собі комплекс організаційно, економічно та юридично взаємодіючих суб'єктів наукової, науково-технічної, інноваційної діяльності, інших підприємств, установ, організацій, які здійснюють, забезпечують або сприяють проведенню наукових досліджень, розробленню, комерціалізації та практичному застосуванню в реальному секторі економіки результатів інтелектуальної діяльності та інноваційних об'єктів у межах національних кордонів. Тому питання стимулювання функціонування національних інноваційних систем є ключовим фактором інноваційного розвитку таких держав.

Отже, завдання стимулювання національної інноваційної системи має бути відображене на всіх рівнях внутрішньої політики держави. Пріоритет інноваційного розвитку пронизує економічну політику та знаходить своє вираження у закріпленні інноваційної політики, спрямованої на стимулювання інновацій через застосування господарсько-правових інструментів впливу.

Типовими засобами, що можуть бути ефективно застосовані для досягнення поставлених цілей є: державна допомога суб'єктам господарювання в інноваційній сфері, яка може набувати таких форм, як надання субсидій, грантів, дотацій, податкових пільг, списання боргів, тощо; державне-приватне партнерство, як індивідуалізований

договірний механізм стимулювання діяльності конкретних інноваційних проєктів; запровадження спеціальних режимів господарювання, які можуть включати в себе та комбінувати вище названі засоби та виступати як найбільш радикальний господарсько-правовий інструмент стимулювання інноваційного розвитку.

Дане дисертаційне дослідження присвячене саме спеціальним режимам господарювання з позиції теорії та практики їх застосування в інноваційній сфері.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Тему дисертації обрано згідно з планом науково-дослідницьких робіт кафедри господарського права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого в рамках комплексної цільової програми «Правове забезпечення реалізації політики держави на пріоритетних напрямках економічного розвитку та у сфері екологічної безпеки» (номер державної реєстрації (01111U000962).

Тема дисертації затверджена вченою радою Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (протокол №4 від 25 листопада 2016 р.).

Мета та завдання дослідження. Метою дисертації є визначення теоретичних засад удосконалення змісту спеціальних правових режимів господарювання в інноваційній сфері, а також формулювання висновків, пропозицій та рекомендацій, спрямованих на вдосконалення правового регулювання відносин, пов'язаних із спеціальними правовими режимами інноваційної діяльності.

Для досягнення цієї мети були поставлені такі завдання:

- визначити фактори інструментальної необхідності запровадження спеціальних режимів інноваційної діяльності;
- встановити особливості інноваційних відносин як об'єкту спеціального господарського-правового регулювання;
- сформулювати авторське визначення поняття «спеціальний режим інноваційної діяльності»;
- визначити комплекси елементів господарських правовідносин, що можуть набути статусу об'єктів спеціального режиму інноваційної діяльності;
- визначити функції спеціального режиму інноваційної діяльності;
- визначити основні види спеціального режиму інноваційної діяльності;
- сформулювати узагальнений механізм спеціального режиму інноваційної діяльності та його інструментальний зміст.

Об'єктом дослідження є склад, зміст та види спеціальних

правових режимів інноваційної діяльності.

Предметом дослідження є спеціальні правові режими інноваційної діяльності.

Методи дослідження. Положення, висновки і рекомендації, що містяться у дисертації, науково обґрунтовані та достовірні. Методологічну основу дослідження становлять різні методи наукового пізнання, застосування яких носить системний характер і залежить від конкретних аспектів дослідження. Так, історичний метод застосовується для аналізу тенденцій розвитку вітчизняного законодавства щодо інноваційної діяльності і формування законодавства України про спеціальні правові режими інноваційної діяльності; порівняльно-правовий метод був використаний при вивченні законодавства зарубіжних країн щодо правового регулювання та стимулювання інноваційної діяльності. Застосування формально-логічного методу дозволило сформулювати зміст та об'єкти спеціального правового режиму інноваційної діяльності; формально-юридичний метод був застосований при аналізі змісту спеціальних режимів інноваційної діяльності та господарської діяльності, що вже запроваджені в чинному законодавстві України. Із застосуванням системно-структурного методу був досліджений феномен національної інноваційної системи взагалі та в якості об'єкта застосування спеціального правового режиму як у цілому, так і відносно окремих її структурних елементів.

Науково-теоретичну базу дисертації становлять праці відомих науковців: С.С. Алексєєва, Ю. Є. Атаманової, О. М. Вінник, О. П. Віхрова, О. М. Давидюка, А. І. Денисова, Д. В. Задихайла, О. Р. Зельдіної, Г. Л. Знаменського, К. Ю. Іванової, О. С. Іоффе, А. В. Малька, В. К. Мамутова, В. С. Мілаш, О. В. Онуфрієнка, О. П. Подцерковного, Н. А. Райгородського, Л. В. Таран, В. А. Устименка, О. В. Шаповалової, К. В. Шундікова, В. С. Щербини та інших.

Наукова новизна отриманих результатів. Представлена робота є першим в Україні комплексним дослідженням спеціальних режимів інноваційної діяльності.

У результаті проведеного дослідження дисертантом отримані та вносяться на захист положення і висновки, що мають наукову новизну.

Уперше:

1. Запропоновано визначити спеціальний режим інноваційної діяльності як різновид спеціального режиму господарювання, що виступає механізмом реалізації інноваційної політики держави через систему спеціальних правових засобів, спрямованих на регулювання та

стимулювання інноваційних відносин, творчої та підприємницької мотивації їх учасників з метою створення та запровадження у виробництво інноваційних продуктів для підвищення конкурентоздатності господарської діяльності.

2. Встановлено, що об'єкт спеціального правового режиму інноваційної діяльності є багатовимірною категорією, яку запропоновано розглядати як систему об'єктів. На мікрорівні поняття об'єкт розглядається у вузькому та широкому сенсі:

а) у вузькому значенні під об'єктом спеціального правового режиму інноваційної діяльності розуміється об'єкт правовідносин у сфері інновацій. Таким об'єктом може бути інноваційна розробка, інноваційний продукт, інноваційна продукція, інноваційно-інвестиційний проект, інноваційні технології. Таким чином утворюється спеціальний режим обігу названих об'єктів;

б) у широкому сенсі під об'єктом спеціального правового режиму інноваційної діяльності розуміються комплекси господарських відносин, що складаються при здійсненні інноваційної діяльності окремими суб'єктами, такими як технопарки, технополіси, інноваційні парки, інноваційні кластери, тощо, а також відносини, що складаються у постійно діючих інноваційних траєкторіях та ланцюгах.

На макрорівні об'єктами спеціальних правових режимів інноваційної діяльності визначені такі системи господарських відносин:

а) національна інноваційна система, як макрокомплекс суспільно-економічних відносин інноваційного характеру в сфері господарських послуг;

б) окремі елементи-ланки національної інноваційної системи, які потребують особливої власної активізації задля отримання мультиплікаційного ефекту для усього ланцюга національної інноваційної системи;

в) окремі сегменти сфери господарювання, де спеціальний режим має створити сприятливі умови для інноваційного розвитку як цілої галузі, так і окремих видів виробництв;

3. Запропоновано визначити функції спеціального правового режиму інноваційної діяльності, призначенням якого є підвищення конкурентоздатності національного товарного виробництва. Дані функції пропонується поділити на основні та додаткові.

Основними функціями є: 1) функція регулювання інноваційної діяльності; 2) функція стимулювання інноваційної діяльності, відносин інноваційного інвестування; 3) компенсаційна функція; 4) мотиваційна функція.

Додатковими функціями спеціального режиму інноваційної діяльності виступають: 1) функція диференціації інноваційних відносин; 2) функція фінансового забезпечення фундаментальних і прикладних наукових досліджень; 3) функція стимулювання інноваційної конкуренції; 4) координаційна; 5) динамічна; 6) функція оцінки інноваційних проєктів; 7) функція поширення інформації про суб'єктів наукової і інноваційної діяльності, наукові розробки та інноваційні продукти.

4. Визначено, що механізм спеціального правового режиму інноваційної діяльності може включати в себе:

1) особливості правосуб'єктності учасників інноваційних відносин, які можуть отримати кваліфікаційний статус суб'єктів спеціального режиму, та характеру їхньої діяльності;

2) вимоги до інноваційних проєктів та до самої інноваційної розробки та/або інноваційного продукту, реалізація яких має відбуватись в межах спеціального режиму;

3) юридичні факти, з настанням яких учасник набуває статусу суб'єкта спеціального режиму, а також встановлення порядку отримання такого статусу;

4) особливості змісту спеціального режиму інноваційної діяльності;

5) встановлення правових наслідків зловживання статусом суб'єкта інноваційної діяльності, що отримав спеціальний режим, шляхом встановлення особливих умов здійснення інноваційної діяльності.

5. Встановлено, що правові режими господарської діяльності, у тому числі інноваційної, визначаються характером поєднання основних засобів правового регулювання відповідних відносин. Засоби регулювання інноваційних відносин можна умовно розділити на дві групи:

1) *засоби регулювання господарсько-виробничих відносин*, на які покладено: а) визначення *суб'єктного складу* та складу учасників відповідних відносин, особливості правового статусу цих суб'єктів, зокрема щодо організаційно-правових форм та обсягу правоздатності, засоби охорони їхніх прав, тощо; б) визначення об'єкта інноваційної діяльності – інноваційного продукту, його характеристик та особливостей; в) визначення сегмента інноваційної діяльності (розробка інноваційного продукту, його комерціалізація, впровадження у виробництво або реалізація інноваційної продукції); г) вимоги до господарсько-правового забезпечення договірних відносин у

інноваційній сфері та інші аспекти.

2) *засоби регулювання організаційно-господарських відносин*, які відповідно до цілі правового регулювання мають стимулюючий, обмежуючий або комплексний характер. До таких засобів слід віднести застосування державних гарантій; податкових, митних та амортизаційних пільг; інших засобів державної допомоги; заборон та обмежень як елементів регулювання; а також заходи відповідальності за порушення у сфері інноваційної діяльності, передбачені у нормативно-правовому забезпеченні функціонування спеціального правового режиму інноваційної діяльності; здійснення інноваційного інвестування з боку держави.

6. Запропоновано віднести до форм спеціального режиму інноваційної діяльності публічно-приватне партнерство, що здійснюється для реалізації окремих інноваційних проектів із залученням коштів державного або місцевих бюджетів як в сфері розробки та комерціалізації інноваційних продуктів, так і в сфері запровадження інноваційної розробки та продуктів у виробництво. Визнано необхідним удосконалення та деталізація чинного закону України «Про державно-приватне партнерство» з огляду на можливість його застосування як форми реалізації спеціального правового режиму інноваційної діяльності, а також прийняття закону України «Про державно-приватне партнерство в інноваційній сфері».

7. Запропоновано вважати спеціальний правовий режим інноваційної діяльності багатоманітним явищем, яке потенційно може бути сфокусованим щодо окремих етапів інноваційного процесу та стимулювати діяльність усіх суб'єктів національної інноваційної системи, включаючи як інноваційні підприємства, науково-дослідні інститути та вищі навчальні заклади, так і інвесторів, венчурні фонди та інших зацікавлених осіб.

Тому запропоновано при законодавчому моделюванні спеціального правового режиму інноваційної діяльності виходити із потенційної можливості та необхідності наділяти спеціальним режимом:

- окремі території (наприклад, технопарки, технополіси, індустріальні парки, інші спеціальні економічні зони та території пріоритетного розвитку);

- обіг і трансфер окремих видів (критичних) технологій;

- реалізацію пріоритетних інноваційних проектів;

- діяльність окремих суб'єктів, що формують постійно діючу інноваційну траєкторію або ланцюг,

- реалізацію окремих інноваційних проектів відповідно до

господарської партнерської угоди.

Удосконалено:

1. Положення щодо інструментальної необхідності застосування державою спеціального режиму господарювання у сфері інноваційної діяльності. Воно охарактеризовано такими ключовими чинниками: необхідністю активної інноватизації виробничих фондів суб'єктів господарювання; гострою необхідністю залучення інновацій в сферу некомерційної господарської діяльності (оборона, охорона здоров'я та довкілля тощо); необхідністю зниження екстраординарних ризиків в сфері інноваційної діяльності.

2. Положення про базу структури національної інноваційної системи, що доповнено та деталізовано, відповідно до функціонального призначення кожної підсистеми. Базовим елементом структури національної інноваційної системи є підсистема науки, в межах якої здійснюється первинна розробка інновацій. Забезпечення технологічно-виробничого оформлення наукової розробки для її використання у реальному виробництві виконуються завдяки підсистемі технологічної адаптації. Відносини щодо реєстрації створених об'єктів інтелектуальної власності та передання прав на їх використання формуються в межах окремої підсистеми – трансферу інновацій та технологій. Окремо слід виділити підсистему інноваційної інфраструктури, яка пронизує усю структуру національної інноваційної системи та взаємодіє з усіма іншими підсистемами. В підсистемі інноваційної інфраструктури можна виділити основні складові: фінансову, інформаційну та організаційну складову. До останньої слід віднести і орган державної влади, що реалізує державну політику у сфері інноваційного розвитку.

3. Положення про спеціальний режим господарювання, який запропоновано розглядати в трьох аспектах: як порядок регулювання певної групи горизонтальних відносин, як інститут господарського права, а також як механізм реалізації відповідного напрямку державної політики.

4. Положення щодо формування спеціального режиму господарювання. Передумови його впровадження, як правило, полягають у відмінностях та особливостях, що притаманні об'єкту регулювання, або суб'єкту господарювання, або території, на якій вводиться спеціальний режим, або специфічному стану держави чи окремої її території.

5. Висновок про низьку ефективність правового регулювання інноваційної діяльності в Україні, обумовлений руйнівними для

національної інноваційної системи чинниками, серед яких: не сформованість окремих елементів національної інноваційної системи (зокрема, потребує визначення правовий статус суб'єктів наукової діяльності – основного елементу національної інноваційної системи); відсутність необхідного фінансування науково-дослідної діяльності (зокрема, відсутність правового механізму залучення венчурних інвестицій); непомірно високий податковий тиск на інноваційні підприємства, які і так несуть серйозні ризики, пов'язані зі специфікою інноваційної сфери.

Набуло подальшого розвитку:

1. Класифікація засобів регулювання інноваційних відносин за такими критеріями: 1) за типом господарських відносин, що підлягають регулюванню на засоби регулювання вертикальних та горизонтальних відносин; 2) за характером впливу на господарсько-правові відносини на прямі та непрямі; 3) за напрямом впливу на стимулюючі, обмежуючі та нейтральні.

2. Теза про надзвичайну комерційну ризикованість інноваційної діяльності. Ризики, що пов'язані з інноваційної діяльністю, класифіковані залежно від стадії їх виникнення:

1) ризик, що науково-дослідна та дослідно-конструкторська робота не призведе до створення інноваційного продукту;

2) ризик, що інноваційний продукт не буде прийнятий ринком;

3) ризик, що продукт передчасно втратить характеристику «інноваційності» і прибуток від реалізації відповідної продукції зменшиться.

3. Положення про необхідність кодифікації інноваційного законодавства України. Для цілей запровадження спеціальних правових режимів інноваційної діяльності Інноваційний кодекс здатен створити законодавчу основу, закріпивши базові поняття, загальні цілі та принципи функціонування спеціальних режимів інноваційної діяльності.

4. Теза про необхідність внесення змін до восьмого розділу Господарського кодексу України «Спеціальні режими господарювання» та виключення з нього глави «Концесія», оскільки встановлено, що концесія не відповідає ознакам спеціального режиму господарювання.

5. Теза про необхідність удосконалення існуючих законодавчих актів, яке має відбуватися у двох напрямках: по-перше, в напрямку модернізації закріплених в законах окремих механізмів здійснення господарської діяльності взагалі та інноваційної діяльності як її виду (державно-приватне партнерство, франчайзинг, лізинг, спільна діяльність тощо), які мають потенціал стати дієвими правовими

засобами розвитку інноваційних відносин; по-друге, в напрямку узагальнення норм Господарського та Цивільного кодексів, які регулюють здійснення інноваційної діяльності взагалі, та зокрема на основі договірних відносин, розробки типових, модельних договорів у інноваційній сфері.

Запропоновані методологічні підходи до формування спеціального правового режиму в процесі законотворчої діяльності держави. Зокрема, «об'єктний» підхід, у фокусі якого має бути інноваційний проект або інноваційний продукт; «суб'єктний» – самі суб'єкти господарювання, що спеціалізуються на інноваційній діяльності; «суб'єктно-об'єктний» підхід передбачає комплексне врахування необхідних властивостей і об'єкта, і суб'єкта інноваційних відносин.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що сформульовані в дисертації висновки та пропозиції можуть бути використані:

- у науково-дослідницьких цілях – при проведенні подальших теоретичних розробок щодо господарсько-правового регулювання інноваційної діяльності;

- у правотворчій сфері – при удосконаленні чинного господарського та інноваційного законодавства;

- у навчально-методичному процесі – при підготовці підручників, навчальних посібників з господарського права; при викладанні курсу господарського права та інших навчальних дисциплін.

Апробація результатів дисертації. Теоретичні положення, викладені у дисертації, розглядалися і обговорювалися на засіданнях кафедри господарського права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого. Основні результати, висновки і пропозиції дослідження доповідалися автором на таких науково-практичних заходах: «Актуальні питання сучасного розвитку юридичної науки» (м. Харків, 2016 р.); Всеукраїнська науково-практична конференція молодих учених та здобувачів «Юридична осінь 2016 року» (м. Харків, 15 листопада 2016 р.); Всеукраїнська науково-практична конференція молодих учених та здобувачів «Юридична осінь 2017 року» (м. Харків, 15 листопада 2017 р.); круглий стіл «Основні тенденції розвитку цивілістики, конституційного, господарського та міжнародного права» (м. Кривий Ріг, 27 жовтня 2017 р.); круглий стіл «Проблеми реформування господарсько-правового механізму розвитку національної економіки» (м. Харків, 2017 р.).

Публікації. Основні теоретичні положення і висновки,

сформульовані в дослідженні, знайшли відображення у статтях у фахових наукових виданнях України, одній статті у науковому періодичному виданні іншої держави і тезах п'яти доповідей на наукових і науково-практичних конференціях.

Структура й обсяг дисертації відповідають поставленим меті та завданням дисертації, зумовлені логікою розкриття теми дослідження та досягнення наукових результатів. Дисертація складається зі вступу, 3-х розділів, що містять 7 підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатку. Загальний обсяг роботи становить 210 сторінок, з яких 190 сторінки – основного тексту, список використаних джерел займає 19 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтована актуальність обраної теми дисертації, її взаємозв'язок з науковими програмами, визначені мета та завдання, названі об'єкт та предмет дослідження, його методологічні засоби, сформульована наукова новизна роботи, визначене практичне значення отриманих результатів та вказані відомості про ступінь їх апробації, вказана кількість наукових публікацій автора.

Розділ 1 «Інноваційна діяльність в системі господарсько-правового регулювання» містить два підрозділи.

У *підрозділі 1.1 «Інноваційна діяльність в координатах національної інноваційної системи та її особливості»* проаналізовані наукові позиції стосовно поняття та сутності такого явища, як інновації та інноваційна діяльність. Встановлено, що поняття «інновації» має подвійну природу і може означати як дію, так і результат, у той час як поняття «інноваційна діяльність» є похідним від інновацій.

Розглянуто питання, що саме є об'єктом правового регулювання інноваційної діяльності і яким правовим інститутом мають регулюватися відповідні правовідносини. Проаналізовані основні положення щодо радянського авторського, винахідницького та патентного права. Встановлено, що сутнісним елементом інновації виступає об'єкт інтелектуальної власності.

Досліджене питання співвідношення та взаємозв'язку понять «інноваційна діяльність» та «інвестиційна діяльність». Встановлено, що правове забезпечення інноваційної діяльності в значній мірі залежить від ефективності правового забезпечення залучення для її здійснення інвестицій. Зауважено на інвестиційній природі такого явища, як інноваційне інвестування, направлене здебільшого на впровадження

інновацій у виробництво, їх передавання в якості самої інвестиції.

Особливу увагу приділено розгляду концепцій національної інноваційної системи, що були розроблені зарубіжними та вітчизняними дослідниками, її особливостям, підсистемам. Зроблено висновок, що для цілей запровадження спеціального режиму інновацій діяльності базову структуру національної інноваційної системи слід розглядати відповідно до функціонального призначення кожної підсистеми та зав'язків між ними, на які мають бути направлені господарсько-правові засоби впливу з метою їх стимулювання та розвитку. Базову структуру національної інноваційної структури адаптовано для цілей дослідження.

У підрозділі 1.2 «Інноваційна діяльність як об'єкт господарсько-правового регулювання: досвід України та зарубіжних країн» правове регулювання розглядається у двох основних проявах: як юридичний вплив на правовідносини, і як організаційна діяльність органів державної влади щодо впорядкування певних правовідносин.

Досліджені особливості, притаманні інноваційній діяльності як об'єкту правового регулювання. Особливу увагу приділено дослідженню комерційних ризиків, що супроводжують інноваційну діяльність. Запропоновано авторську класифікацію комерційних ризиків залежно від стадії інноваційного процесу, на яких вони виникають.

Проаналізовано стан законодавства України щодо правового регулювання інноваційної діяльності та визначені основні його недоліки. Здійснено порівняльно-правовий аналіз національної та польської систем правового регулювання інноваційної діяльності. Досліджено зміни, внесені до інноваційного законодавства у зв'язку із прийняттям нового закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність».

Проаналізовано ключові проблеми, що гальмують розвиток інновацій в Україні. У першу чергу це недостатнє фінансування інноваційної діяльності та високий податковий тиск на інноваційні підприємства. В підрозділі також наведено низку неспроможностей українського інноваційного ринку. Розглянуті основні форми державної допомоги та інші правові засоби, передбачені законодавством України та зарубіжних країн з метою компенсувати ці неспроможності.

Розділ 2 «Спеціальний правовий режим господарювання в механізмі організаційно-господарського впливу» так само складається в двох розділів.

Підрозділ 2.1 «Функції, форми (види) та зміст спеціального режиму господарювання як комплексу правових засобів» містить аналіз та узагальнення матеріалів досліджень категорії спеціальний режим

господарської діяльності. У підрозділі обґрунтовується розуміння спеціального режиму господарювання як механізму реалізації державної політики в тій чи іншій сфері відносин. Розглянуті основні правові засоби спеціального правового режиму заохочувального характеру.

Запропоновано авторське визначення поняття спеціального режиму інноваційної діяльності, як різновид спеціального режиму господарювання, що виступає механізмом реалізації інноваційної політики держави через систему спеціальних правових засобів, спрямованих на регулювання та стимулювання інноваційних відносин, творчої та підприємницької мотивації їх учасників з метою створення та запровадження у виробництво інноваційних продуктів для підвищення конкурентоздатності господарської діяльності.

Розглянуто сутність та основні напрямки інноваційної функції держави, яка полягає у стимулюванні суб'єктів господарювання до здійснення їх діяльності інноваційним способом. На основі аналізу основних напрямків впливу спеціального правового режиму на інноваційні відносини виділено основні і додаткові функції спеціального режиму інноваційної діяльності.

Підрозділ 2.2 «Види спеціальних правових режимів господарювання» присвячено детальному аналізу форм спеціальних режимів господарювання, що закріплені у Господарському кодексі України.

Розглянуто спеціальні економічні зони як первинну форму спеціального режиму господарювання. Названі ключові ознаки спеціальних економічних зон та їх різновиди. Проаналізовано досвід функціонування спеціальних економічних зон в Україні.

Особливу увагу приділено аналізу сутності концесії як однієї з форм спеціального режиму господарювання. Зроблено висновок про невідповідність концесії ознакам спеціального режиму господарювання. Натомість, встановлено, що державно-приватне партнерство, як інструмент реалізації державної економічної політики, має низку ознак, що дозволяють обґрунтувати можливість його кваліфікації як форми спеціального режиму господарювання.

Розділ 3 «Спеціальні режими інноваційної діяльності» містить три підрозділи.

Підрозділ 3.1 «Об'єкти спеціальних правових режимів інноваційної діяльності» присвячено пошуку елементів інноваційних відносин, які можуть стати об'єктом спеціального правового режиму інноваційної діяльності.

Зауважено на ключових моментах розробки та запровадження

спеціального режиму господарювання, що забезпечать його повноцінне функціонування.

Зауважено, що адресний підхід до формування механізму спеціального режиму має базуватися на диференціації сфер господарювання та визначення, де такий режим може створити сприятливі умови для інноваційного розвитку. В якості потенційних об'єктів спеціального режиму господарювання запропоновано розглядати комплекси господарських відносин.

Підрозділ 3.2 «Юридична техніка формування правових особливостей спеціальних режимів інноваційної діяльності та їх нормотворче моделювання» присвячено дослідженню інструментальної складової спеціального правового режиму інноваційної діяльності.

Проаналізовано наукові дослідження щодо природи та суті правових засобів. Зауважено на тісному взаємозв'язку категорій засіб та мета. Визначено мету запровадження спеціального правового режиму інноваційної діяльності.

Проаналізовано правові засоби стимулювання різних видів господарської діяльності, що застосовувались у законодавстві України. На основі цих засобів запропоновані засоби стимулювання інноваційної діяльності.

У підрозділі 3.3 «Напрями удосконалення господарського-правового законодавства щодо запровадження спеціальних режимів інноваційної діяльності» ідеться про зміни, що мають бути внесені до законодавства України для запровадження спеціального правового режиму інноваційної діяльності.

Зауважено на необхідності прийняття Інноваційного кодексу України, який має містити розділ, присвячений загальним засадам запровадження спеціальних правових режимів інноваційної діяльності. Визначені законодавчі акти, що потребують модернізації у зв'язку із запровадженням спеціальних правових режимів інноваційної діяльності.

ВИСНОВКИ

В дисертації здійснено теоретичне узагальнення та представлено вирішення наукового завдання, що полягає у визначенні теоретичних засад удосконалення змісту спеціальних правових режимів господарювання в інноваційній сфері, а також формулюванні висновків, пропозицій та рекомендацій, спрямованих на вдосконалення правового регулювання відносин, пов'язаних зі спеціальними правовими режимами інноваційної діяльності. Основні теоретичні та практичні результати дають змогу сформулювати певні висновки та пропозиції.

1. Інструментальну необхідність застосування державою спеціального правового режиму господарювання щодо інноваційної діяльності визначають такі чинники: по-перше, беззаперечна ефективність інноватизації господарювання та виробничих процесів як засобу підвищення результативності та конкурентоздатності економіки, яка є підставою для формування особливого публічного інтересу щодо стимулювання інноваційної діяльності в контексті реалізації економічної політики держави; по-друге, інноваційна діяльність може бути направлена і на забезпечення позаекономічних публічних інтересів, що мають екстраординарний характер: обороноздатність держави, охорона здоров'я населення, охорона довкілля, тощо; по-третє, інноваційна діяльність являє собою специфічну господарську діяльність, яка характеризується надзвичайно високим рівнем комерційної ризикованості.

2. З метою запровадження спеціального режиму господарювання в інноваційній сфері під інноваційною діяльністю слід розуміти не тільки діяльність, направлену на перетворення об'єкту інтелектуальної власності в інноваційний продукт і подальшу його комерціалізацію, але і діяльність на етапі наукової розробки і створення об'єкту інтелектуальної власності, а також господарювання із використанням виробничих інновацій.

3. Низька ефективність правового регулювання інноваційної діяльності є наслідком не сформованості окремих елементів НІС, не достатнього фінансування наукових досліджень та високого податкового тиску на інноваційні підприємства. Недоліком є і відсутність в структурі управління виключної компетенції щодо безпосередньої координації та управління інноваційною діяльністю виконавців науково-дослідних, конструкторських, технологічних та інших задач у межах реалізації відповідних інноваційних проєктів

4. Передумовами формування спеціального режиму господарювання є особливості, що притаманні об'єкту регулювання, суб'єктам певних правовідносин, певній території або винятковому стану держави чи окремої її території.

5. Спеціальні режими господарювання можуть мати стимулюючий та обмежуючий характер. Для стимулюючого спеціального режиму характерні такі правові засоби як: державна допомога, гарантії, пільги. Для обмежуючого – заборони та засоби юридичної відповідальності.

6. Історично концесія виступала механізмом залучення

іноземного капіталу в економіку України, завдяки можливості застосування особливих пом'якшених умов господарювання для іноземних суб'єктів, що уклали договір концесії. Однак, у зв'язку зі змінами законодавства концесія втратила ознаки, що дозволяють кваліфікувати її як одну з форм спеціального режиму господарювання.

7. Державно-приватне партнерство навпаки має ряд ознак, які дозволяють віднести його до видів спеціального режиму. Серед них: ефективне сполучення публічних та приватних інтересів; можливість передбачити спеціальні умови здійснення приватним партнером його господарської діяльності, що може бути закріплена у господарській партнерській угоді; дозвільний порядок доступу до спеціальних умов господарювання; воля держави щодо створення особливих умов господарювання для приватного партнера, що реалізується через укладання господарської партнерської угоди уповноваженим органом державної влади.

8. Логічний зв'язок між метою, засобами та результатом визначає спрямованість комплексу правових засобів, що складають спеціальний режим інноваційної діяльності. Відповідно, якщо метою є інноваційний розвиток, засобом – спеціальні режими інноваційної діяльності, то результатом має стати бажаний стан національної інноваційної системи та окремих її елементів. Правові засоби та інші елементи спеціального режиму можуть корегуватися та пристосовуватися до актуальних економічних, політичних та інших умов, залежно від ступеня реалізації визначеної мети.

9. Правові засоби, що формують спеціальний режим інноваційної діяльності, мають виконувати такі завдання: по-перше, досягати визначеної державною конкретної мети запровадження кожного окремого спеціального режиму інноваційної діяльності; по-друге, нівелювати економічно несприятливі умови інноваційної діяльності; по-третє, забезпечувати інтереси учасників інноваційних відносин у задоволенні їхніх потреб та подоланні перешкод до задоволення цих потреб.

10. Основними напрямками розвитку інноваційного законодавства є: 1) прийняття Інноваційного кодексу України, як базового законодавчого акту для гармонійного функціонування національної інноваційної системи; 2) удосконалення існуючих законодавчих актів шляхом модернізації законодавства щодо механізмів здійснення господарської діяльності, у тому числі із інноваційним елементом, а також через узагальнення норм Господарського та Цивільного кодексів, які регулюють здійснення інноваційної діяльності; 3) запровадження

кожного конкретного спеціального режиму господарювання має бути зафіксовано у відповідному законі.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові публікації, у яких відображено основні результати дисертації:

1. Вакім В. Е. Методологія формування спеціального режиму інноваційної діяльності: постановка проблеми. *Проблеми законності*. 2017. Вип. 137. С. 66-74.

2. Вакім В. Е. Стимулювання інноваційної діяльності: порівняльно-правовий аспект. *Економічна теорія і право*. 2017. Вип. 2 (29). С. 134-145.

3. Вакім В. Е. Архітектоніка інноваційних відносин в механізмі реалізації спеціальних режимів господарювання. *Економічна теорія і право*. 2017. Вип. 3 (30). С. 132-144.

4. Вакім В. Е. Правові форми спеціального режиму інноваційної діяльності. *Теорія і практика правознавства*. 2017. Вип. 2 (12). URL: <http://tlaw.nlu.edu.ua/article/view/118830/113158>

5. Вакім В. Е. Базові чинники законотворення в сфері формування спеціальних режимів інноваційної діяльності. *Проблеми законності*. 2017. Вип. 139. С. 121-133.

6. Вакім В. Специальные режимы инновационной деятельности: понятие и функции. *Lega si viata*. 2018. Nr. 1/2 (313).

Публікації, які відображають апробацію результатів дисертації:

1. Vakim Vadad. Peculiarities of Venture Capital Fund. *Актуальні питання сучасного розвитку юридичної науки*: матеріали Всеукр. науково-практичної конференції(м. Харків, 2016 р.). Харків. 2016. Р. 98-100.

2. Вакім В. Е. Спеціальні правові режими інноваційної діяльності: досвід законодавчого забезпечення. *Юридична осінь 2016 року*: зб. тез доповідей та наук. повідомл. учасників Всеукр. наук. конф. молодих учених (Харків, 15 лист. 2016 р.). Харків, 2016. С.100-103.

3. Вакім В. Е. Державно-приватне партнерство як форма спеціального режиму інноваційної діяльності. *Основні тенденції розвитку цивілістики, конституційного, господарського та міжнародного права*: матеріали круглого столу (27 жовтня 2017 р.). Кривий ріг, 2017. С. 222-225.

4. Вакім В. Е. Два рівні реалізації спеціального режиму інноваційної діяльності. *Юридична осінь 2017 року*: зб. тез доповідей та наук. повідомл. учасників Всеукр. наук. конф. молодих учених (Харків, 15 лист. 2017 р.). Харків, 2017. С.117-119.

5. Vakim V. Ye. Methodology of application of special regimes for innovative economic activity. *Проблеми реформування господарсько-правового механізму розвитку національної економіки*: Круглий стіл *Економічна теорія і право*: зб. наук. пр. Харків, 2017. №1 (28). С. 165-168.

АНОТАЦІЯ

Вакім В. Е. Спеціальні режими інноваційної діяльності. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.04 «Господарське право; господарсько-процесуальне право». – Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, Міністерство освіти і науки України – Харків, 2020.

У дисертації викладені результати дослідження проблем господарсько-правового забезпечення відносин запровадження та функціонування спеціальних правових режимів інноваційної діяльності. Досліджено природу та особливості інноваційної діяльності як об'єкта правового регулювання та ключові проблеми, що гальмують розвиток інновацій в Україні.

Спеціальний режим інноваційної діяльності розглядається як засіб реалізації інноваційної політики держави. Досліджено форми спеціальних режимів господарювання. Встановлено, що концесія не має ознак спеціального режиму господарювання. Запропоновано вважати державно-приватне партнерство однією з форм спеціального режиму господарювання. Розроблено авторське визначення поняття спеціального режиму інноваційної діяльності та сформульовані його функції.

Виділені комплекси господарсько-правових відносин, що є потенційними об'єктами спеціального режиму інноваційної діяльності. Досліджено правові засоби, що формують спеціальний режим інноваційної діяльності. Сформовані рекомендації щодо розвитку господарського законодавства в інноваційній сфері.

Ключові слова: інновації, інноваційна діяльність, національна інноваційна система, спеціальний правовий режим, спеціальний режим господарювання, спеціальний режим інноваційної діяльності, державно-

приватне партнерство, технопарк, засоби державної допомоги.

АННОТАЦИЯ

Вахим В. Е. Специальные режимы инновационной деятельности. - Квалификационная научная работа на правах на правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.04 «Хозяйственное право; хозяйственно-процессуальное право». - Национальный юридический университет имени Ярослава Мудрого, Министерство образования и науки Украины - Харьков, 2020.

В диссертации изложены результаты исследования проблем хозяйственно-правового обеспечения отношений внедрения и функционирования специальных правовых режимов инновационной деятельности. Исследованы природа и особенности инновационной деятельности как объекта правового регулирования и ключевые проблемы, препятствующие развитию инноваций в Украине.

Специальный режим инновационной деятельности рассматривается как средство реализации инновационной политики государства. Исследованы формы специальных режимов хозяйствования. Установлено, что концессия не имеет признаков специального режима хозяйствования. Предложено считать публично-частное партнерство одной из форм специального режима хозяйствования. Разработано авторское определение понятия специального режима инновационной деятельности и сформулированы его функции.

Выделены комплексы хозяйственно-правовых отношений, являющиеся потенциальными объектами специального режима инновационной деятельности. Исследованы правовые средства, формирующие специальный режим инновационной деятельности. Сформулированы рекомендации по развитию законодательства в инновационной сфере.

Ключевые слова: инновации, инновационная деятельность, национальная инновационная система, специальный правовой режим, специальный режим хозяйствования, специальный режим инновационной деятельности, государственно-частное партнерство, технопарк, средства государственной поддержки.

SUMMARY**Wakim W. E. Special modes of innovative activity. - Qualifying scientific work on the rights of the manuscript.**

The thesis for the degree of Candidate of Law in specialty 12.00.04 “Commercial Law; commercial procedural law. - Yaroslav the Wise National Law University, Ministry of Education and Science of Ukraine - Kharkiv, 2020.

The thesis presents the results of the research of economic and legal support problems of introduction and functioning relations of special legal regimes of innovative activity.

The nature and features of innovation as an object of legal regulation and the key problems hindering the development of innovation in Ukraine have been investigated. Intellectual property is found to be an essential element of innovation. Particular attention is paid to the consideration of the concepts of the national innovation system, which were developed by foreign and domestic researchers, its features and subsystems.

The state of the legislation of Ukraine on legal regulation of innovation activity is analyzed and its main shortcomings have been identified. The comparative legal analysis of national and Polish systems of legal regulation of innovation activity is carried out. The key problems hindering the development of innovations in Ukraine have been analyzed. A number of failures of the Ukrainian innovation market are presented. The main forms of state aid provided to compensate for these failures have been discussed.

The understanding of the special mode of management as a mechanism of realization of state policy in one or another sphere of relations is justified, therefore the special mode of innovative activity is considered as a means of realization of the state innovation policy.

The essence and the main directions of the innovative function of the state, which is to stimulate economic entities to carry out their activity in an innovative way, are considered. The author defines the concept of the special mode of innovative activity and identifies its main and additional functions on the basis of the analysis of the main directions of legal influence on innovative relations.

Forms of special modes of management have been investigated. It is established that the concession does not have any signs of a special economic regime. It is suggested to consider public-private partnership as a form of special economic regime.

It has been established that the targeted approach to the formation of the special regime mechanism should be based on the differentiation of the economic spheres and identification of the spheres that have the potential for innovative development under the condition of favorable legal regulation. The complexes of economic and legal relations, which are potential objects of the special regime have been emphasized.

Remedies forming a special mode of innovative activity have been investigated. It is noted that there is the close correlation between categories means and purpose. The purpose of introduction of a special legal regime of innovative activity is determined. Means of stimulation of innovative activity are offered.

Recommendations on the development of economic legislation in the field of innovation have been formed. It has been noted that there is the need to adopt the Innovation Code of Ukraine, which should contain a section on the general principles of the introduction of special legal regimes for innovation. Legislative acts requiring modernization have been identified in connection with the introduction of specific legal regimes for innovation.

Keywords: innovations, innovative activity, national innovation system, special legal regime, special mode of management, special mode of innovative activity, public-private partnership, technopark, state aid.

Підписано до друку 30.06.2020 р. Формат 60х90/16.
Папір офсетний. Віддруковано на ризографі.
Умовн. друк. арк. 0,7. Облік.-вид. арк. 0,9.
Тираж 100 прим. Зам № 800

Друкарня
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого
61024, м. Харків, вул. Пушкінська, 77